

การศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูป เกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในล้านนา เพื่อการสร้างสรรค์พระพุทธรูป ร่วมสมัย

ทิพวรรณ ทังมั่งมี

สาขาวิชาศิลปะและการออกแบบ ภาควิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ
คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึง ประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ ประเพณีการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่า และศึกษาแนวคิด รูปแบบทางศิลปกรรม กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่า ที่ปรากฏในเขตวัฒนธรรมล้านนา ตลอดจนการสร้างสรรคงานศิลปกรรม โดยการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับ ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในล้านนา นำมาเป็นแรงบันดาลใจ และแนวทางในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปร่วมสมัย เพื่อการอนุรักษ์และสืบสานศิลปกรรมล้านนา ผลการวิจัย พบว่า ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่า ที่

ปรากฏในเขตวัฒนธรรมล้านนา มีความเป็นมาเชื่อมโยงสัมพันธ์กับคติความเชื่อเรื่องอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปด้วยเกสรดอกไม้ ที่ปรากฏอยู่ในเอกสาร คัมภีร์ไบเบิล และตำราการสร้างพระพุทธรูปของล้านนา ซึ่งมีเนื้อหาสะท้อนถึงวัฒนธรรมวิถีคิดในการกำหนดคุณค่า และความหมายในวัตถุอันเป็นสิ่งสัญลักษณ์ของความศรัทธา ตามคติความเชื่อของชาวพุทธที่สืบทอดมาแต่เมื่อครั้งสมัยพุทธกาล จากการศึกษา แนวคิด รูปแบบ และกรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในล้านนา พบว่า แนวคิดในการสร้างมีที่มาจากพุทธปรัชญาแบบเถรวาท ได้แก่ แนวคิดมหาปุริสลักษณะ แนวคิดสัญลักษณ์ปางพระพุทธรูป และแนวคิดสัญลักษณ์พระอดีตพุทธเจ้า ส่วนรูปแบบทางศิลปกรรม มีทั้งแบบศิลปะพม่าสกุลช่างมัณฑลเลย์ และสกุลช่างไทใหญ่ อีกทั้งยังมีกรรมวิธีการสร้างที่หลากหลาย ซึ่งสะท้อนผ่านคำเรียกขานพระพุทธรูป นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา นำมาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ พระพุทธรูปปฏิมาาร่วมสมัยปางโปรดพญาชมพูดี ที่ได้รับอิทธิพลด้านประติมานวิทยาจากพระพุทธรูปสกุลช่างไทใหญ่ ด้วยดอกไม้ที่พุทธศาสนิกชนนำมาสักการบูชาพระ โดยนำกรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปศิลปะเครื่องเงิน มาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงภูมิปัญญาการสร้างงานพุทธศิลป์ในอดีต ไปสู่การสร้างสรรคงานทัศนศิลป์ในปัจจุบัน ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญา อันเป็นแก่นของวัฒนธรรม

คำสำคัญ : พระพุทธรูปเกสรดอกไม้, ศิลปะพม่า, พระพุทธรูปปฏิมาาร่วมสมัย

A Study of the Principles of creating Buddha images from Pollen in Burmese Arts Found in Lan Na

Tipawan Thungmungmee

Program in Arts and Design, Department of Media Arts and Design
Faculty of Fine Arts, Chiang Mai University

ABSTRACT

This research had the objectives of studying the history and beliefs related to the convention of creating the pollen Buddha images made of pollen, as found in Burmese Arts in the northern Lanna kingdom. The study also examines the creation of contemporary Buddha images employing the same materials and techniques, with the aim of conserving and maintaining Lanna art forms as well. The study revealed that the wisdom for creating the pollen Buddha images was related to the beliefs about the merit gained

from making pollen Buddha images, as they appeared in some palm leaf texts and the Lanna handbook on making Buddha images, which reflects the ways of thinking, values and meanings given to these objects of faith passed down from the Buddha's time. From the study of the concept and art forms as well as the method of making the pollen Buddha images, it was found that the concept was derived from the Theravada Buddhist Sect in terms of the characteristics of the Great Man, the posture of the Buddha images and symbols related to the Lord Buddha. Regarding the style of art, there were those of the Burmese art of the Mandalay school and Tai Yai school, as well as various methods of Buddha image making as reflected in the names of the images. The researcher applied the knowledge synthesized in the study to be an inspiration for making a contemporary Buddha images of Lanna Buddhist art in the the preaching to Jambupati posture influenced by the iconography of the Tai Yai school from the pollen of flowers the Buddhist devotees brought to pay respect to the Buddha images. The art of lacquer ware making was employed to link the past wisdom of Buddhist art with the contemporary visual art creation. This reflects the value and significance of the local wisdom which forms the core of Lanna culture.

Keywords : Pollen Buddha Image, Burma Arts, Contemporary Buddha Image

บทนำ

พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์สำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวไทยและพุทธศาสนิกชนทั่วโลก ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูป มีหลักฐานทางด้านโบราณคดีระบุว่า เริ่มมีการสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้นครั้งแรก หลังจากทีพระพุทธรูปเจ้าทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงแล้วเกือบ 700 ปี พระพุทธรูปในยุคแรกจัดเป็นศิลปะคันธาราฐ โดยได้รับอิทธิพลทางด้านรูปแบบมาจากช่างชาวกรีก ซึ่งสร้างรูปเทพเจ้าตามลัทธิความเชื่อของตน ต่อมาชาวพุทธได้นำแบบอย่างมาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวอินเดียพื้นเมืองที่นับถือศาสนา ซึ่งมีการสร้างรูปเคารพอยู่ก่อน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์ 2554, 27) โดยมีวิธีคิดที่แตกต่างจากหลักธรรมทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นแบบอเทวนิยม ชาวพุทธให้ความสำคัญกับพระพุทธรูปในฐานะสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูปเจ้า มิได้ต้องการสร้างรูปเหมือนของพระพุทธรูป หรือรูปเคารพในความหมายแบบศาสนาเทวนิยมที่มีมาแต่เดิม ต่อมาคติการสร้างพระพุทธรูปจากอินเดียได้แพร่หลายไปสู่ดินแดนที่รับนับถือพุทธศาสนา นายช่างศิลปินในดินแดนต่างๆ ได้สร้างสรรค์ผลงานปฏิมากรรม โดยปรับปรุงรูปแบบให้สอดคล้องกับสุนทรียภาพและรสนิยมของผู้คนในท้องถิ่น ตลอดจนสามารถพัฒนาให้เกิดลักษณะเฉพาะของตนได้ในที่สุด (ราชบัณฑิตยสถาน 2550, 564)

ประวัติความเป็นมาของคติการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับประวัติการเผยแพร่เข้ามาของพุทธศาสนาในช่วงเวลาต่างๆ เป็นเหตุให้รูปแบบของพระพุทธรูปในแต่ละยุคสมัยมีลักษณะแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ การที่จะสร้างพระพุทธรูปขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูปเจ้า

นั้นมิใช่เรื่องง่าย รูปทรงที่สร้างให้มีความงามตามอุดมคติเพียงอย่างเดียว ไม่เพียงพอที่จะถ่ายทอดความลึกซึ้งถึงแก่นสารแห่งพุทธธรรมได้ เพราะเหตุว่าพระธรรมของพระพุทธองค์นั่นเอง ที่สร้างแรงบันดาลใจให้ปฏิมากรทั้งหลายได้สร้างสรรคพระพุทธรูปให้เกิดขึ้น (ศิลป์ พีระศรี 2545, 210) ระเบียบแบบแผนทางด้านความงามในรูปทรงพระพุทธรูป มีพัฒนาการต่อเนื่อง ทั้งรูปแบบและสุนทรียภาพ จากรูปสัญลักษณ์ไปสู่รูปทรงที่มีลักษณะของบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ได้แก่ มหาปुरुสลักษณะของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้ คติการสร้างพระพุทธรูปทุกยุคสมัยล้วนมีที่มาจากพลังความศรัทธา เพื่อการถวายเป็นพุทธานุชา โดยเฉพาะในบริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย หรืออาณาจักรล้านนา ซึ่งเป็นดินแดนที่มีพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาอย่างยาวนาน

คติการสร้างพระพุทธรูปในล้านนาทุกยุคสมัย ล้วนแล้วแต่ได้รับการรับอิทธิพลจากศิลปวัฒนธรรม จากดินแดนที่พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ก่อน เรื่องราวและพัฒนาการของงานศิลปะจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง และประวัติศาสตร์การเผยแพร่เข้ามาของพระพุทธศาสนา ในสมัยต่างๆ เป็นอย่างมาก (สุรพล ดำริห์กุล 2542, 172) โดยเฉพาะศิลปะล้านนาคหฬหลัง ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ศิลปะพม่าได้แพร่หลายเข้ามาสู่ดินแดนล้านนาพร้อมกับชาวพม่าและชาวไทยใหญ่ที่เข้ามาค้าขายและทำสัมปทานป่าไม้ร่วมกับชาวอังกฤษในช่วงเวลานี้ด้วย เมื่อชาวพม่าเหล่านั้นประสบผลสำเร็จทางการค้ามีฐานะร่ำรวย ประกอบกับด้วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงได้ทำการบูรณะวัดวาอารามที่ชำรุดทรุดโทรมและสร้างวัดขึ้นใหม่หลายแห่งในชุมชนที่ตนอยู่อาศัย โดยใช้ช่างฝีมือที่มาจากพม่าโดยตรง (สุรพล ดำริห์กุล 2542, 216) ปรากฏหลักฐานทางด้านสถาปัตยกรรมและงาน

ศิลปกรรมในเขตวัฒนธรรมล้านนาหรือบริเวณภาคเหนือตอนบน ได้แก่ จังหวัด เชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำปาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดตาก

แบบแผนของสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมแบบพม่ากับไทใหญ่ มีลักษณะ คล้ายคลึงกัน เพราะมีประวัติศาสตร์และพัฒนาการร่วมกันตลอดมา วัตถุประสงค์ของ ชาวพม่าและไทใหญ่ในเขตวัฒนธรรมล้านนานั้น สร้างด้วยแนวคิดสัญลักษณ์ คติจักรวาลวิทยาในพุทธศาสนาแบบเถรวาท (สถาบันวิจัยสังคม 2551, 59) ภายในวิหารจะประดิษฐานพระพุทธรูปไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งล้วนแต่มีพุทธ ลักษณะงดงาม สะท้อนถึงเอกลักษณ์พิเศษแบบศิลปะสกุลช่างพม่า-ไทใหญ่ ที่มีรูปแบบแตกต่างจากพระพุทธรูปศิลปะล้านนา แต่มีแนวคิดในการสร้าง หลายอย่างเหมือนกัน โดยเฉพาะคติความเชื่อที่ว่าเมื่อสร้างพระพุทธรูปเพื่อ ถวายเป็นพุทธบูชาแล้ว ยังจะได้รับอานิสงค์เป็นอันมาก ปรากฏหลักฐานใน คัมภีร์เกี่ยวกับอานิสงค์ต่างๆ รวมทั้งในตำราการสร้างพระพุทธรูปที่ให้ความสำคัญกับพุทธลักษณะ และการเลือกสรรวัสดุที่นำมาสร้าง อาทิ พระพุทธรูป ที่สร้างด้วย ไม้ หิน หยก ทองแดงหรือทองเหลือง งาช้าง ทองคำ แก้วมณี และ ผงดอกไม้ผสมน้ำรัก เป็นต้น

คติความเชื่อเรื่องอานิสงค์การสร้างพระพุทธรูปด้วยเกสรดอกไม้ มักปรากฏ อยู่ในคัมภีร์ไบเบิลานเกือบทุกฉบับ ทั้งนี้ น่าจะมีความหมายที่เป็นนัยสำคัญ บางประการ ซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมวิถีคิดในการกำหนดคุณค่าแก่วัตถุที่ผ่าน พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นสื่อสัญลักษณ์ของความศรัทธา ตามคติความเชื่อ ของชาวพุทธที่สืบทอดมาแต่เมื่อครั้งสมัยพุทธกาล จากข้อมูลหลักฐานการสร้างพระพุทธรูปในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและสาละวิน พบว่า มีประเพณีการสร้าง และการสักการบูชาพระพุทธรูปด้วยเกสรดอกไม้อยู่เสมอ อาทิ การสร้างพระ

มหายัมมูนีองค์จำลองใน เมืองมณฑลทะเลย์ พระพุทธรูปทรงเครื่องสกุลช่างไทใหญ่ และพระบัวเข็ม ในทะเลสาบอินเล เมืองตองยี และพระพุทธรูปเครื่องเขิน วัดปางลื้อ เมืองเชียงตุง ในรัฐฉานของพม่า นอกจากนี้ ยังพบพระเกสรดอกไม้ที่ เมืองหลวงพระบาง เมืองเวียงจันทน์ และเมืองจำปาสักในประเทศลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากข้อมูลหลักฐานการสร้างพระพุทธรูปในเขตวัฒนธรรมล้านนา พบว่า มีพระพุทธรูปเกสรดอกไม้หรือพระพุทธรูปมุกดอกไม้ประดิษฐานอยู่ตามพุทธสถานต่างๆ จำนวนไม่มากนัก (ฮันส์ เพนธ์ 2519, 113) ส่วนประกอบของวัสดุที่ใช้สร้างได้มาจากวัสดุธรรมชาติหลากหลายชนิด อาทิ ไม้มงคล ดินหอม เกสรดอกไม้ และผงดอกไม้ผสมน้ำรัก (สายันต์ ไพรชาญจิตร 2545, 16) นอกจากนี้ ยังพบว่า มีพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ ที่ประดิษฐานอยู่ภายในวิหารไม้ศิลปะแบบพม่า-ไทใหญ่อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างรูปทรงกลวงเป็นโพรง หรือรูปแบบโครงสร้างประติมากรรมโปร่ง (Shell Sculpture) ผิววนอกตกแต่งรายละเอียดด้วยเทคนิคการปั้นรัก (Hollow dry-lacquer Sculpture) แล้วลงรักปิดทองล่องชาด ประดับกระจกสี รูปลักษณะพุทธลักษณะแบบทรงเครื่อง อันเป็นเทคนิคกระบวนการสร้างที่มีเอกลักษณ์พิเศษของงานศิลปะพม่า อาทิ พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ ภายในวิหารวัดม่อนสันฐาน และวัดศรีชุม จังหวัดลำปาง วัดพระธาตุดอยกองมู วัดจองกลาง วัดจองคำ และวัดพระก้ำก่อ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตลอดจนวัดนันทาราม จังหวัดพะเยา ดังนั้น คติการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ ศิลปะพม่าในวัฒนธรรมล้านนา จึงเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงภูมิปัญญาของผู้คนในท้องถิ่น ตลอดจนสามารถสะท้อนให้เห็นคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี และศิลปกรรม แต่สิ่งสำคัญที่สุดก็คือคุณค่าที่มีต่อจิตใจของชาวพุทธทุกคน

ในปัจจุบัน ศรัทธาการสร้างพระพุทธรูปตามประเพณีไทยดั้งเดิมยังคงดำรงอยู่ ชาวพุทธส่วนใหญ่มีความศรัทธาในการสร้างบุญกุศล เพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาตามวัฒนธรรมอันดีงาม แต่เนื่องจากสภาพความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน คติความเชื่อและความศรัทธาของชาวพุทธ ที่มีต่อพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้างศรัทธาที่แปลกใหม่ เพื่อการแสวงหารายได้ในรูปแบบพุทธพาณิชย์ คนไทยบางส่วนนิยมการเข้าบูชาพระพุทธรูปสำคัญ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ โดยมีผู้จัดสร้างพระพุทธรูปจำลอง พระพิมพ์ และการสร้างพระเครื่องที่ทำเป็นรูปพระพุทธรูป แต่ใช้เพื่อความมุ่งหมายทางไสยศาสตร์ (ศรีศักร วัลลิโภดม 2543, 117) โดยนิยมใช้ผงเกสรดอกไม้เป็นส่วนผสมในการสร้างอยู่เสมอ เมื่อนำมาผ่านพิธีกรรมต่างๆ เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ และจัดให้เป็นวัตถุมงคลที่มีลักษณะไม่แตกต่างจากเครื่องรางของขลังเกิดขึ้นอีกจำนวนมาก นับเป็นการมอมเมาให้ลุ่มหลงในไสยศาสตร์ มากกว่าการใช้พระพุทธรูปเป็นสื่อสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นในจิตใจของผู้คน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ การเร่งรัดพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจ ด้วยการส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการสร้างวัฒนธรรมอย่างใหม่ โดยได้นำรูปแบบการเดินทางไปไหว้พระพุทธรูปสำคัญมาใช้เป็นเครื่องมือในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์ 2554, 408) รวมทั้งการสร้างพระพุทธรูปเพื่อจำหน่าย เป็นของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวที่มาจากต่างวัฒนธรรม ตลอดจนมีการใช้พระพุทธรูปและงานศิลปกรรมที่เนื่องในพุทธศาสนา มาเป็นเครื่องประดับตกแต่งในอาคารสถานที่ และห้องจัดงานแสดงสินค้าต่างๆ รวมไปถึงการออกแบบตกแต่งโรงแรมด้วยพุทธสัญลักษณ์ เพื่อจำลองบรรยากาศอันศักดิ์สิทธิ์ให้เหมือนวัด

ซึ่งเป็นค่านิยมใหม่ที่กำลังแพร่หลายอยู่ในสังคมไทย (สุวิภา จำปาวัลย์ และ ชัยชนะ ปิ่นเงิน 2551, 176) ด้วยหลงเข้าใจว่าเป็นการแสดงถึงฐานะทางสังคม และควมามีรสนิยมทางศิลปะ

อนึ่ง มีความเป็นไปได้ที่คตินการสร้างพระพุทธรูปเกษตรดอกไม้ ซึ่งเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมอันทรงคุณค่า อาจจะถูกสูญหายไปได้อย่างรวดเร็วในอนาคตอันใกล้นี้ เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจน ทิศทางการพัฒนาประเทศ ที่ตกอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และเป็นส่วนหนึ่งของระบบโลกาภิวัตน์ หรือเรียกว่า ความเป็นสมัยใหม่ (modernity) ซึ่งแฝงไว้ด้วยลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ กระบวนการ ครอบงำทางความคิด ในรูปของการสร้างมายาคติและภาพตัวแทนต่างๆ ซึ่ง มีความพยายามที่จะเปลี่ยนความคิด ความเชื่ออันเป็นนามธรรมทั้งหลาย โดยเฉพาะคุณค่าและความหมายของศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น ให้กลายเป็นไป เป็นเพียงวัตถุหรือสินค้าราคาถูกสำหรับซื้อขายในตลาดการท่องเที่ยวเท่านั้น จนนำไปสู่การลดทอนความเป็นมนุษย์ (Dehumanization) อย่างต่อเนื่อง (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2548, 4) อีกทั้งยังเป็นการทำลายรากเหง้าของสังคม วัฒนธรรมไทย จนมีสภาพไม่ต่างจากการตกเป็นอาณานิคมเชิงลึก (Deep Colonialism) (ธีรยุทธ บุญมี 2546, 7) คือ อาณานิคมเชิงความรู้ ค่านิยม และวัฒนธรรม

ด้วยเหตุนี้ โครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปเกษตรดอกไม้ ศิลปะพม่าในล้านนาเพื่อการสร้างสรรค์พระพุทธรูปภูมิาร่วมสมัย” จึงได้เกิดขึ้น โดยเป็นการวิจัยสร้างสรรค์ศิลปะ (Art Creative Research) ซึ่งมีส่วน ประกอบอยู่ 2 ส่วนด้วยกัน คือ ส่วนแรก เป็นการศึกษาคติการสร้างพระพุท

รูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในเขตวัฒนธรรมล้านนา เพื่อให้ได้ความรู้ ข้อเท็จจริง เกี่ยวกับพระพุทธรูปดังกล่าว ส่วนที่สอง เป็นการสร้างสรรค์พระพุทธรูปปฏิมาร่วมสมัย ด้วยความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย เพราะฉะนั้น การวิจัยตามโครงการนี้จะทำให้ได้รับองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับคติการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในล้านนา และได้รับพระพุทธรูปปฏิมาร่วมสมัยที่สืบทอดแนวความคิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับรูปแบบ และกรรมวิธีการสร้างงานประติมากรรมสมัยใหม่ โดยเป็นการเชื่อมโยงคติการสร้างงานพุทธศิลป์ในอดีต นำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ในปัจจุบัน เพื่อแสดงให้เห็นถึงคุณค่า และความสำคัญของภูมิปัญญาอันเป็นแก่นของวัฒนธรรม (เอกวิทย์ ณ ถลาง 2544, 49) รวมทั้งเป็นสื่อสร้างสำนึกและความศรัทธา ในการสืบทอดประเพณีการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนา อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ เกี่ยวกับประเพณีการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่า ในเขตวัฒนธรรมล้านนาหรือภาคเหนือตอนบน
2. เพื่อศึกษาแนวคิด รูปแบบ และกรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่า ในพุทธสถานในเขตวัฒนธรรมล้านนาหรือภาคเหนือตอนบน
3. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ เกี่ยวกับคติการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในล้านนา นำมาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปปฏิมาร่วมสมัย

วิธีดำเนินงานวิจัย

โครงการวิจัย เรื่อง “การศึกษาศิลปะการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในล้านนาเพื่อการสร้างสรรค์พระพุทธรูปภูมิาร่วมสมัย” เป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ (Creative Research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย 2 ส่วน ต่อเนื่องกัน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การดำเนินการวิจัยส่วนนี้ เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ศิลปะเกี่ยวกับพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่า โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บข้อมูลทั้งภาคเอกสารและภาคสนามในพุทธสถาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการจำแนกไปตามเรื่องราว และรูปแบบของงานศิลปะ ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) รวมทั้งอธิบายตีความตามเนื้อหาสาระ ที่ปรากฏอยู่ในงานพุทธศิลป์เหล่านั้น เพื่อให้ได้ความรู้ข้อเท็จจริง เกี่ยวกับคติความเชื่อ แนวคิด รูปแบบและกรรมวิธีการสร้างและประเพณีการสักการบูชาพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในเขตวัฒนธรรมล้านนา

ส่วนที่ 2 การสร้างสรรค์ศิลปกรรมพระพุทธรูปภูมิาร่วมสมัย โดยนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยส่วนที่ 1 มาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน รวมไปถึงการบันทึก รวบรวม ข้อมูล การค้นคว้าทดลองตลอดกระบวนการสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ ดังนั้น การสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในครั้งนี้ นับเป็นการใช้ความรู้จากการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างสรรค์และสืบทอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาพื้นถิ่น ไปสู่การพัฒนาพระพุทธรูปภูมิาร่วมสมัยต่อไป

ผลการวิจัย

การศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในล้านนา จากบริบทที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิด รูปแบบ และกรรมวิธีการสร้าง ตลอดจนจนการศึกษาตีความหมายแนวคิดเชิงสัญลักษณ์จากพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะล้านนา โดยมีเนื้อหาแบ่งออกเป็นหัวข้อต่างๆ ดังนี้

แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในล้านนา

ผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในล้านนา ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลภาคเอกสาร จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และหนังสือ เอกสารงานวิจัยต่างๆ พบว่า มีแนวคิดเชิงสัญลักษณ์อันเป็นหลักการสำคัญ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา และคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธ 3 แนวคิด ได้แก่

1. แนวคิดมหาปुरुสลักษณะ 32 ประการ แนวคิดมหาปुरुสลักษณะ 32 ประการ เป็นคติความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดมาจากตำราของพราหมณ์ คณาจารย์หลายสำนัก ซึ่งมีมาก่อนสมัยพุทธกาล เนื้อหามหาปुरुสลักษณะกล่าวถึงบุคคลผู้ประกอบด้วยลักษณะของมหาบุรุษ อันเป็นคติของบุคคลเพียง 2 ประเภท คือ พระเจ้าจักรพรรดิราชผู้ทรงธรรมประการหนึ่ง และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้สิ้นอาสวะกิเลสอีกประการหนึ่ง (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง 2553, 37)

2. แนวคิดสัญลักษณ์ปางพระพุทธรูป คติความเชื่อและประเพณีการสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วเกือบ 700 ปี จึงไม่มีผู้ที่สร้างพระพุทธรูปคนใดมีโอกาสได้พบเห็นรูปร่างลักษณะที่แท้จริงของพระพุทธองค์ ด้วยเหตุนี้ การสร้างพระพุทธรูปในยุคสมัยต่างๆ ย่อมเป็นภาพที่เกิดจากมโนคติ และจินตนาการของผู้สร้างอย่างแท้จริง ซึ่งในช่วงเวลาที่มีพระพุทธรูปเกิดขึ้นนั้น ก็มีคัมภีร์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเกิดขึ้นตามมาอย่างมากมาย โดยเฉพาะที่เป็นคำอธิบายของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเกี่ยวกับพุทธภาวะ รวมทั้งคติความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวกับลักษณะของมหาบุรุษ หรือมหาบุริสลักษณะ 32 ประการ ซึ่งเป็นความรู้ที่สืบทอดกันมาในสังคมวัฒนธรรมอินเดียสมัยโบราณ ดังนั้น องค์ความรู้ดังที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้น คงจะเป็นเหตุปัจจัยอันสำคัญในการกำหนดความหมาย และรูปแบบในการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในยุคสมัยต่อมาแทบทั้งสิ้น (ไชศรี ศรีอรุณ 2546, 28-29)

3. แนวคิดสัญลักษณ์พระอดีตพุทธเจ้า แนวคิดพระอดีตพุทธเจ้า หมายถึง คติในพุทธศาสนาที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้ในโลกมนุษย์ก่อนพระพุทธศากยโคดม หรือพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ตามคติความเชื่อในพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอดีตจำนวนมากมายที่เสด็จมาตรัสรู้ก่อนพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน พระพุทธเจ้าที่เสด็จมาตรัสรู้ในแต่ละกัลป์มีจำนวนอันหาประมาณมิได้ เปรียบเสมือนเม็ดทรายในมหาสมุทร อันเป็นคติความเชื่อเรื่องอนันตพุทธเจ้า (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว 2554, 91) พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน พระนามว่าพระโคตมพุทธเจ้า ก่อนที่จะเสด็จมาเสวยพระชาติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะแล้วเสด็จออกผนวชจนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในภัทรกัลป์นี้ ในอดีตพระองค์เคยเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ในยุคสมัยอดีตพระพุทธเจ้า

ทั้งหลายมาก่อน ซึ่งปรากฏเนื้อหาในคัมภีร์พุทธวงศ์ กล่าวว่า พระพุทธองค์ตรัสเล่าแก่พระสารีบุตร ที่พุทธามถึงพุทธบารมีอันยิ่งใหญ่ที่ทรงได้บำเพ็ญมาในอดีตชาติ (สมชาติ มณีโชติ 2529, 55) นอกจากนี้ ยังมีคติเรื่องพระอนาคตพุทธเจ้า หมายถึง พระพุทธเจ้าองค์ที่จะมาตรัสรู้ต่อไปภายภาคหน้า ซึ่งมีพระศรีอาริยะเมตไตรยพุทธเจ้า เริ่มเป็นองค์แรกต่อจากพระโคตมพุทธเจ้า

แนวคิดเกี่ยวกับพระอดีตพุทธเจ้าและพระอนาคตพุทธเจ้านี้ มีปรากฏทั้งในพุทธศาสนาเถรวาทและพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีจำนวนพระอดีตพุทธเจ้าเล็กน้อยแตกต่างกันไป คติในฝ่ายมหายานถือว่าพระพุทธเจ้าในรูปสัมโภคกาย สถิตอยู่ในพุทธเกษตรต่างๆ ที่อยู่ห้อมล้อมสุขาวดีพุทธเกษตร ของพระพุทธเจ้าอมิตาภะที่มีจำนวนมากมายจนไม่อาจนับได้ และมีพระพุทธเจ้าในรูปนิรมานกายที่เคยเสด็จอุบัติมาแล้วก่อนหน้าพระศากยมุณีพุทธเจ้า และที่จะเสด็จมาอุบัติต่อไปในกาลข้างหน้า ซึ่งมีจำนวนมากมายจนนับไม่ถ้วนเช่นเดียวกัน ส่วนคติในฝ่ายเถรวาทนั้นก็ถือว่าพระพุทธเจ้าในอดีตมีจำนวนมากมายไม่แตกต่างจากคติมหายาน แต่มีเนื้อหาเกี่ยวกับอดีตพุทธเจ้าที่แตกต่างกัน กล่าวคือ มีพระอดีตพุทธเจ้าบางองค์เท่านั้นที่มีความสำคัญเป็นพิเศษ ซึ่งเกี่ยวข้อสัมพันธ์ในทางใดทางหนึ่งกับพระโคตมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน อย่างเช่น พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ที่เสด็จมาอุบัติในภัทรกัปเดียวกัน ได้แก่ พระกกุสันโธ พระโกนาคมน พระกัสสปะ พระโคตม และพระศรีอาริยะเมตไตรย (เสมอชัย พูลสุวรรณ 2539, 39) หรือพระอดีตพุทธเจ้า 24 พระองค์ ซึ่งเริ่มนับจากพระพุทธเจ้าที่ปิงกรในลำดับที่ 4 ในที่พระโพธิสัตว์ทรงได้รับพุทธพยากรณ์จากทุกพระองค์ว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าศากยมุณี และพระอดีตพุทธเจ้า 27 พระองค์ ซึ่งเริ่มนับจากพระพุทธเจ้าตณ्हังโกโร พระพุทธเจ้าเมธังโกโร

และพระพุทธรูปเจ้าสรณังกร ในสารมณฑลที่พระโพธิสัตว์ทรงศึกษาในสำนักอดีตพุทธเจ้าทั้งสามองค์แรก แต่พระองค์มิได้รับพุทธพยากรณ์ว่าจะได้เสด็จมาตรัสรู้เป็นพระพุทธรูป นำมารวมกับพระอดีตพุทธเจ้า 24 พระองค์ ที่มีพุทธพยากรณ์ รวมเป็นพระอดีตพุทธเจ้า 27 พระองค์ เป็นต้น (สมชาติ มณีโชติ 2529, 55)

รูปแบบการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าใน ล้านนา

จากการศึกษารูปแบบทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในล้านนา พบว่า พระพุทธรูปส่วนใหญ่มีพุทธลักษณะแบบสกุลช่างมณฑลเยล กล่าวคือ การสร้างพระพุทธรูปศิลปะพม่า สกุลช่างมณฑลเยลมีความเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก เนื่องจากเมืองมณฑลเยล ได้รับการขนานนามว่าเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ตามแนวคิดพุทธปรัชญาแบบเถรวาท รวมทั้งมีพัฒนาการมากที่สุดในบรรดาศิลปะพม่าในยุคสมัยอื่นๆ ทั้งนี้ ศิลปะสมัยมณฑลเยลจึงเป็นศิลปะพม่าที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นตามแบบฉบับของตนเองอย่างแท้จริง กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูป ประกอบไปด้วยหลักประติมาณวิทยาที่หลากหลาย นายช่างปฏิมากรมีฝีมือสูง อีกทั้งยังได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ของสยาม แล้วนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างกลมกลืนเข้ากันได้เป็นอย่างดีกับงานพุทธศิลป์พม่าดั้งเดิม (สมเกียรติ โภททรัพย์ 2550, 78) โดยเฉพาะส่วนประกอบและรายละเอียดที่ปรากฏในพระพุทธรูปทรงเครื่อง

1) พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ วัดนันทาราม

พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ วัดนันทาราม ตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะพม่าสกุลช่างมณฑลพะเยา สูงประมาณ 80 เซนติเมตร แสดงอิริยาบถนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานุ นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยกเว้นพระอังคุฐ (นิ้วโป้ง) ยาวเท่ากันชี้ลงพระธรณี พระเศียรมีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์สงบนิ่ง รูปร่างพระพักตร์เป็นทรงกลม พระอุษณีษะกลมใหญ่ เม็ดพระศกมีขนาดเล็ก แต่ไม่มีพระรัศมี และมีขอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ อันเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธรูปศิลปะมณฑลพะเยา (สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์ 2550, 79)

2) พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ วัดจองกลาง

พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ วัดจองกลาง ตำบลจองคำ อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะพม่าสกุลช่างมณฑลพะเยา สูง 79 เซนติเมตร แสดงอิริยาบถนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานุ นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยกเว้นพระอังคุฐ (นิ้วโป้ง) ยาวเท่ากันชี้ลงพระธรณี คลองจีวรห่มเฉียง พระเศียรมีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย รูปร่างพระพักตร์เป็นวงรูปไข่ แยมพระโอษฐ์เล็กน้อย พระอุษณีษะกลมใหญ่ ไม่มีเม็ดพระศกและพระรัศมี มีพระอุณาโลมที่พระนลาฏ เนื้อพระนลาฏทำเป็นกระบังหน้าลารักปิดทองประดับด้วยอัญมณี อันเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธรูปศิลปะมณฑลพะเยา

3) พระพุทธรูปเกสรดอกไม้วัดม่อนสัณฐาน (ม่อนปู่ยักษ์)

พระพุทธรูปเกสรดอกไม้วัดม่อนสัณฐาน (ม่อนปู่ยักษ์) ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าสมัยมณฑลเลย สูง 78 เซนติเมตร แสดงอิริยาบถนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานุ นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยกเว้นพระอังคุฐ (นิ้วโป้ง) ยาวเท่ากันชี้ลงพระธรณี พระเศียรมีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย รูปวงพระพักตร์เป็นทรงกลมรี และมีขอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ อันเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธรูปศิลปะมณฑลเลย

4) พระพุทธรูปเกสรดอกไม้วัดศรีชุม

พระพุทธรูปเกสรดอกไม้วัดศรีชุม ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าสกุลช่างมณฑลเลย สูง 75 เซนติเมตร แสดงอิริยาบถนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานุ นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงพระธรณี พระเศียรมีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย รูปวงพระพักตร์เป็นวงรูปไข่ และมีขอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่

5) พระพุทธรูปเกสรดอกไม้วัดพระธาตุดอยกองมู

พระพุทธรูปเกสรดอกไม้วัดพระธาตุดอยกองมู ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าสกุล

ช่างมณฑลทะเลย์ สูง 92 เซนติเมตร แสดงอิริยาบถนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานู นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยกเว้น พระอังคุฐ (นิ้วโป้ง) ยาวเท่ากันชี้ลงพระธรณี พระรัศมีคล้ายดอกบัวตูมหรือคล้ายยอดผลน้ำเต้าจีน ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศิลป์ไทใหญ่ รูปวงพระพักตร์เป็นทรงกลมรี พระนลาฏกว้าง และมีขอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่

6) พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ วัดแม่ของ

พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ วัดแม่ของ ตำบลแม่นางเต็ง อำเภอปายจังหวัดแม่ฮ่องสอน พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าสกุลช่างมณฑลทะเลย์ สูง 66 เซนติเมตร แสดงอิริยาบถนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานู นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยกเว้น พระอังคุฐ (นิ้วโป้ง) ยาวเท่ากันชี้ลงพระธรณี พระเศียรมีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย รูปวงพระพักตร์เป็นทรงกลม พระนลาฏกว้าง และมีขอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่

7) พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ วัดก้าก่อ

พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ วัดก้าก่อ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าสกุลช่างมณฑลทะเลย์ สูง 150 เซนติเมตร แสดงอิริยาบถนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานู นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยกเว้นพระอังคุฐ (นิ้วโป้ง) ยาวเท่ากันชี้ลงพระธรณี รูปวงพระพักตร์เป็นทรงกลมรี พระนลาฏกว้าง และมีขอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระเนตรหรีเรียวยาว ทรงแยมพระโอษฐ์เล็กน้อย

8) พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ วัดจองคำ

พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ วัดจองคำ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าสกุลช่างไทใหญ่ สูง 90 เซนติเมตร แสดงอิริยาบถนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานู นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยกเว้นพระอังคุฐ (นิ้วโป้ง) ยาวเท่ากันชี้ลงพระธรณี พระเศียรมีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย รูปวงพระพักตร์เป็นทรงกลม และมีขอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ ส่วนประกอบต่างๆ บนพระพักตร์มีเอกลักษณ์คล้ายมนุษย์

9) พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ วัดหัวเวียง

พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ วัดหัวเวียง ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าสกุลช่างไทใหญ่ แสดงอิริยาบถนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานู นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยกเว้นพระอังคุฐ (นิ้วโป้ง) ยาวเท่ากันชี้ลงพระธรณี พระเศียรมีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย รูปวงพระพักตร์เป็นวงยาวรี และมีขอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่

กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าใน ล้านนา

กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนา เป็นพระพุทธรูปศิลปะเครื่องเงินที่มีเทคนิควิธีการสร้างที่หลากหลาย โดยสะท้อนผ่านคำเรียกขานพระพุทธรูป เช่น พระเกสร พระชาโล พระหลุบ เป็นต้น สามารถจำแนกกรรมวิธีการสร้างออกเป็น 2 กลุ่ม ซึ่งมีความแตกต่างกันได้อย่างชัดเจน คือ พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะล้านนา ลักษณะเด่นคือ รูปทรงองค์พระพุทธรูปด้านในจะทึบตัน โดยนิยมสร้างพระพุทธรูปที่มีขนาดเล็ก และพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่า-ไทใหญ่ ลักษณะเด่นคือ องค์พระพุทธรูปด้านในจะกลวงเป็นโพรง องค์พระพุทธรูปสามารถสร้างให้มีขนาดใหญ่กว่าแบบแรก แต่มีน้ำหนักเบาด้วยวัสดุที่นำมาสร้าง

การสร้างสรรค์พระพุทธรูปปฏิมาพร้อมสมัย

การสร้างสรรค์พระพุทธรูปปฏิมาพร้อมสมัย เป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยส่วนที่ 1 มาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งแสดงออกถึง ความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา และการสร้างบุญกุศลตามหลักพุทธธรรม เป็นกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม โดยปฏิบัติการ ทดลอง บันทึกขั้นตอนต่างๆ อย่างเป็นระบบ รวมไปถึงการนำเสนอกระบวนการสร้างสรรค์ ดังนั้น การสร้างสรรค์พระพุทธรูปปฏิมาพร้อมสมัยในครั้งนี้ นับเป็นการสังเคราะห์ความรู้จากการศึกษาวิจัย เพื่อสร้างสรรค์ และสืบทอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยนำเสนอกระบวนการสร้างสรรค์เรียงตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

ที่มาของแนวความคิด และแรงบันดาลใจ (Inspiration)

การประมวลข้อมูลองค์ความรู้ เกี่ยวกับภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในเขตวัฒนธรรมล้านนา เป็นผลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยอันประกอบด้วย ประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ ประเพณีการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ และแนวคิด รูปแบบทางศิลปกรรม ตลอดจนกรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในล้านนา โดยนำมาสังเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปภูมิาร่วมสมัย

คติความเชื่อเกี่ยวกับดอกไม้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อาทิ พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมพุทธศาสนา โดยเฉพาะเนื้อหาพุทธประวัติตอนสำคัญ ได้แก่ ดอกบัวในตอนพระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต ตอนประสูติมีดอกบัวผุดมารับพระบาท และหลังจากการตรัสรู้ทรงเปรียบเทียบไนยสัตว์กับดอกบัว 3 เหล่า

คติความเชื่อและประเพณีการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนา ปรากฏเนื้อหาในคัมภีร์อานิสงส์ของล้านนา โดยเฉพาะอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป และอานิสงส์การปิดทองพระพุทธรูป เนื้อหาของคำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนา กล่าวถึง คติการสร้างพระพุทธรูปเพื่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ตลอดจนคติการใช้ดอกไม้ในฐานะมวลสารสำคัญในการสร้างพระพิมพ์ล้านนา โดยวัสดุที่ใช้สร้างพระยังมี ความหลากหลาย ซึ่งสะท้อนคติความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธคุณและความศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น คติความเชื่อและประเพณีการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนา คือ วัฒนธรรมวิธีคิดในการกำหนดคุณค่า และความหมายให้กับ

พระพุทธรูปปฏิมา ที่สร้างขึ้นด้วยวัสดุอันเป็นสื่อสัญลักษณ์ของความศรัทธา ตามคติความเชื่อของชาวพุทธ

แนวคิดการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนา ในการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนา มีแนวคิดเชิงสัญลักษณ์อันเป็นหลักการสำคัญ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และคติความเชื่อจากประเพณีการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธ ที่มีมาแต่ในอดีต 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดมหาบุริสลักษณะ 32 ประการ แนวคิดสัญลักษณ์ปางพระพุทธรูป และแนวคิดสัญลักษณ์พระอดีตพุทธเจ้า

รูปแบบทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนา สามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ รูปแบบศิลปะล้านนา และรูปแบบศิลปะพม่า-ไทใหญ่ กล่าวคือ กลุ่มพระพุทธรูปศิลปะล้านนาที่สร้างขึ้น ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมานั้น ดินแดนล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศสยาม งานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นเป็นศิลปะฝีมือช่างในยุคทองของล้านนา การแสดงออกทางศิลปะและคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ มีลักษณะเป็นงานศิลปะพื้นบ้าน ในช่วงเวลาดังกล่าว ชาวพุทธในล้านนามีความนิยม ในการสร้างพระพุทธรูปขนาดเล็กด้วยเกสรดอกไม้ผสมยางรักหรือ มุก เพื่อถวายเป็นพุทธรูบูชาและสืบทอดพระพุทธศาสนา แต่จากหลักฐานในปัจจุบัน พบว่า มีจำนวนพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ปรากฏอยู่ในพุทธสถานไม่มากนัก

กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนา พระพุทธรูปเกสรดอกไม้รูปแบบศิลปะล้านนา มีกรรมวิธีการสร้างที่ได้รับอิทธิพลจากงานศิลปะเครื่องเงิน ส่วนดอกไม้ที่เป็นวัสดุสำคัญในการสร้างพระพุทธรูปนั้น ต้องเป็น

ดอกไม้ที่พุทธศาสนิกชนตั้งใจนำมาสักการะพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ หรือนำมาถวายพระสงฆ์ที่วัด สำหรับชนิดของดอกไม้ที่พบมีความหลากหลาย ที่พบมากที่สุดได้แก่ ดอกบัว และดอกมะลิ ทั้งนี้ คติของชาวพุทธมิได้ให้ความสำคัญกับเรื่องมูลค่าทางด้านวัตถุ แต่ให้ความสำคัญกับคุณค่าทางด้านจิตใจ

แนวความคิด (Concept)

การสร้างสรรคพระพุทธรูปปฏิมากรรมร่วมสมัย รูปแบบผสมผสานกันระหว่างพระพุทธรูปศิลปะพม่า-ไทใหญ่กับศิลปะล้านนา ปางทรงเครื่อง (ปางโปรดพญาชมพูบดี) ด้วยการรวบรวมดอกไม้ที่พุทธศาสนิกชน นำมาสักการบูชาพระพุทธรูป ซึ่งเป็นคติความเชื่อที่สะท้อนพลังความศรัทธาของชาวพุทธที่มีมาแต่สมัยพุทธกาล ตลอดจนยังเป็นการสืบทอดประเพณีการสร้าง และการสักการบูชาพระพุทธรูปด้วยวัสดุที่มีคุณค่าและความหมาย อันเป็นสัญลักษณ์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น โดยประยุกต์ใช้กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาศิลปะเครื่องเงิน ผสมผสานกับกระบวนการสร้างสรรค์งานประติมากรรมสมัยใหม่ ให้เป็นสื่อสร้างสำนึกและความศรัทธา ในการสืบทอดประเพณีการสร้างพระพุทธรูปเกษตรดอกไม้ในล้านนา ตลอดจนเพื่อการสืบสานจรจรหลวงพ่อพุทธศาสนาให้ยืนนานสืบไป

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน (Process)

การสร้างสรรค คือ การทำให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้นด้วยปัญญาของมนุษย์ สิ่งที่สร้างสรรคขึ้นนั้นต้องมีลักษณะเป็นต้นแบบในทางใดทางหนึ่ง ไม่ทำซ้ำสิ่งที่มีอยู่แล้ว การสร้างสรรคจึงเป็นกระบวนการอิสระ การสร้างสรรคศิลปะ

หมายถึง การสรรหาหรือคิดรูปทรง หรือหน่วย (Unit) ที่มีสาระต่อจุดหมายของการสร้างสรรค์ และจัดระเบียบหน่วยนั้นให้เกิดรูปทรงใหม่ เป็นรูปทรงที่มีเอกลักษณ์ หรือลักษณะเฉพาะตัวของศิลปิน (Individuality) เป็นต้นแบบ (Originality) และมีเอกภาพ (ชูลุด นิมเสมอ 2554, 412)

ขั้นตอนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ 10 ขั้นตอน ดังนี้

1. การสร้างภาพร่าง
2. การสร้างพระพุทธรูปต้นแบบด้วยโฟม
3. การสร้างแม่พิมพ์หุบด้วยปูนปลาสเตอร์
4. การหล่อพระพุทธรูปต้นแบบด้วยซีฟิ่ง
5. การปั้นพระพุทธรูปซีฟิ่งต้นแบบ
6. การปั้นเก็บรายละเอียดพระพุทธรูปซีฟิ่งต้นแบบ
7. การสร้างแม่พิมพ์ยางซิลิโคน 2 ซีก
8. การหล่อพระพุทธรูปด้วยเกสรดอกไม้
9. การปิดทองพระพุทธรูปเกสรดอกไม้
10. การประดับกระจกพระพุทธรูปเกสรดอกไม้

1. การสร้างภาพร่าง การสร้างภาพร่างพระพุทธรูปภูมิมา ด้วยการวาดเส้นดินสอบนกระดาษ ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกที่มีความสำคัญ ในการถ่ายทอดจินตภาพให้เป็นรูปธรรม เป็นขั้นตอนการออกแบบรูปทรง และส่วนประกอบต่างๆ ด้วยภาพร่างแบบ 2 มิติก่อนทำการปั้นเป็นรูปทรง 3 มิติ คือ ขั้นตอนการพัฒนาแบบพระพุทธรูป เพื่อให้แบบที่เหมาะสมมากที่สุด จากนั้นจึงขยายภาพแบบ

ร่าง บนกระดาษให้เท่ากับขนาดจริง ทั้งด้านหน้า ด้านหลัง และด้านซ้าย ด้านขวา เพื่อเตรียมทำโครงสร้างต้นแบบที่มีขนาดเท่าจริง

2. การสร้างพระพุทธรูปต้นแบบด้วยโฟม เพื่อให้มีขนาดใกล้เคียงกับต้นแบบมากที่สุด จากนั้นจึงนำดินน้ำมันมาปั้นทับลงบนแบบหุ่นโฟม ที่ทำดินน้ำมันแต่งดินน้ำมันให้มีรูปทรงตามแบบร่าง และปรับแต่งผิวให้เรียบเนียน รวมทั้งเก็บรายละเอียดให้สมบูรณ์

3. การสร้างแม่พิมพ์ (พิมพ์ทูป) ด้วยปูนปลาสเตอร์ เป็นขั้นตอนที่จะสร้างต้นแบบพระพุทธรูปด้วยการใช้ปูนปลาสเตอร์ครอบผิวพระพุทธรูปต้นแบบที่ทำจากดินน้ำมันเพื่อหล่อเป็นซีฟิ่งแทน

4. การหล่อพระพุทธรูปต้นแบบด้วยซีฟิ่ง เมื่อได้แม่พิมพ์ปูนปลาสเตอร์แบบสองซีกแล้ว จึงนำซีฟิ่งมาหล่อในแม่พิมพ์ให้มีความหนา และแข็งแรงแล้วจึงทูปแม่พิมพ์ปูนปลาสเตอร์อย่างระมัดระวัง พร้อมทั้งซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดเสียหายระหว่างทูปแม่พิมพ์ปูนปลาสเตอร์ออก จะได้พระพุทธรูปต้นแบบซีฟิ่งที่สมบูรณ์ สำหรับใช้ในการปั้นเก็บรายละเอียด

5. การปั้นพระพุทธรูปซีฟิ่งต้นแบบ ขั้นตอนนี้จะใช้เวลานานกว่าขั้นตอนอื่น เพราะเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่จะถ่ายทอดพุทธลักษณะพระพุทธรูปจากแบบร่างสองมิติสู่ต้นแบบซีฟิ่งสามมิติ จึงต้องมีการนำพระพุทธรูปที่ปั้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านประติมากรรม ช่วยให้คำแนะนำในงานวิจัยได้มีท่านอาจารย์ปฐม พัวพันธ์สกุล ได้ให้คำปรึกษาและแนะนำการสร้างพระพุทธรูปมาโดยตลอด

6. การปั้นเก็บรายละเอียดพระพุทธรูปขี้ผึ้งต้นแบบ เป็นขั้นตอนการเก็บรายละเอียดส่วนต่างๆ เช่น บริเวณพระพักตร์ วัดแกนสมมาตรของพระพักตร์ บริเวณนิ้วพระบาท โดยการปั้นทีละนิ้ว แล้วจึงนำมาติดเข้ากับพระบาท ส่วนพระกร (แขน ทั้งสองข้างใช้วิธีขูดแต่งขี้ผึ้งด้วยเหล็กขูดให้มีขนาดเท่ากัน โดยใช้สายวัดขนาด ต่อจากนั้นจึงขัดผิวให้เรียบ เก็บรายละเอียดของเครื่องทรงทั้งหมด ด้วยการติดยละเอียดตามแบบร่าง

7. การสร้างแม่พิมพ์ยางซิลิโคนแบบ 2 ซีก การสร้างแม่พิมพ์พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้เลือกเทคนิคการสร้างแม่พิมพ์ยางซิลิโคนแบบ 2 ซีก คือ แม่พิมพ์ยางซิลิโคนที่ทำขึ้นจากรูปต้นแบบ ที่เป็นผลงานรูปทรงลอยตัวสามมิติ โดยใช้วิธีการแบ่งแม่พิมพ์ยางออกเป็น 2 ซีก คือ ซีกหน้า และซีกหลัง

8. การหล่อพระพุทธรูปเกสรดอกไม้

การจัดเตรียมเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ เกสรดอกไม้แห้งและดอกไม้แห้งบดละเอียด กาวผงติดไม้ พลาสติกเรซิน (Weld Wood) น้ำสะอาด เกรียง ถ้วยเซรามิก ถ้วยตะไล โกร่ง โหลแก้วใส่กาว ซ้อนสำหรับผสมกาว

โกร่ง

เกรียง

โหลแก้ว

ชามผสมผงดอกไม้

ภาพที่ 1 วัสดุอุปกรณ์การหล่อพระพุทธรูปเกสรดอกไม้

เตรียมแม่พิมพ์ยางซิลิโคนทั้ง 2 ซีก ทำความสะอาดและตรวจดูความเรียบร้อยของแม่พิมพ์อีกครั้งก่อนทำการหล่อพระพุทธรูป รวบรวมดอกไม้ตากแห้งไปบดละเอียดด้วยเครื่องบดยาสมุนไพร จากดอกไม้แห้ง 5 ลิตร เมื่อบดแล้วจะลดลงเหลือเพียง 1 ลิตรเท่านั้น แต่จะได้ผงดอกไม้ ที่มีความละเอียดเหมาะสมสำหรับการหล่อพระพุทธรูป

ภาพที่ 2 ดอกไม้และเกสรดอกไม้แห้งชนิดต่างๆ ที่ผ่านการลักรากบูชาแล้วนำมาบดเป็นผง

อัตราส่วนการหล่อพระพุทธรูปเกสรดอกไม้

ภาพที่ 3 แสดงอัตราส่วนของดอกไม้ที่ใช้ในการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้

ผสมเกสรดอกไม้ที่บดเรียบร้อยแล้วกับกาวผงด้วยน้ำสะอาด ในอัตราส่วน เกสรดอกไม้ 5 ลิตร กาวผง 5 ลิตร น้ำสะอาด 2.5 ลิตร จะทำให้ได้เนื้อผิวพระพุทธรูปที่เนียนละเอียด โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นลวดลาย

ภาพที่ 4 การหล่อพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ลงบนแม่พิมพ์

ภาพที่ 5 การหล่อพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในบริเวณที่มีรายละเอียด

นำเกสรดอกไม้ที่ผสมกาวมาหล่อลงในแม่พิมพ์ยางซิลิโคนทั้ง 2 ซีก โดยใช้เกรียงช่วยกดผงเกสรดอกไม้ผสมกาว ให้เข้าไปทุกซอกทุกมุมของแม่พิมพ์

ภาพที่ 6 การประกบแม่พิมพ์พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ซีกหน้าและซีกหลังเข้าด้วยกัน

ขั้นตอนการประกบชิ้นงานพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ นับเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก ในกระบวนการสร้างสรรค์ ทั้งนี้ จากกระบวนการทดลองจึงได้พบว่า ในขั้นตอนการประกบชิ้นงานทั้ง 2 ซีกนั้น เมื่อถอดชิ้นงานที่เสร็จสมบูรณ์จากแม่พิมพ์ยางซิลิโคนแล้ว ขั้นตอนที่สำคัญต่อไป คือ การประกบชิ้นงานทั้ง 2 ซีกให้ติดกัน วิธีการดังกล่าวจะต้องทำให้เสร็จสิ้นหลังจากที่ถอดชิ้นงานออกมา เนื่องจากการแห้งของเกสรดอกไม้ที่ผสมกาวอาจจะใช้เวลาไม่เท่ากันทั้ง 2 ซีก จึงควรรีบประกบชิ้นงานทันที เพื่อป้องกันไม่ให้ชิ้นงานหดตัวไม่เท่ากัน จะเกิดปัญหาบริเวณรอยต่อที่คลาดเคลื่อน ทำให้ไม่สามารถประกบเข้ากันได้

นำชิ้นงานที่ถอดออกจากแม่พิมพ์ยางซิลิโคนมาประกบติดกัน โดยการใช้กา
 ร้อนเป็นตัวเชื่อมชิ้นงานก่อน แล้วจึงใช้ผงเกสรดอกไม้ผสมกาวผงอุดรอยต่อ
 ด้านในของชิ้นงาน และนำมาประสานตะเข็บด้านนอกอีกครั้ง เพื่อให้ชิ้นงาน
 ทั้งสองติดกันอย่างแข็งแรง และช่วยให้รอยต่อของชิ้นงานทั้งสองกลมกลืนกัน

ภาพที่ 7 การถอดพระพุทธรูปรูปเกสรดอกไม้ออกจากแม่พิมพ์ยางซิลิโคน

เมื่อถอดองค์พระพุทธรูปออกจากแม่พิมพ์ยางซิลิโคนเรียบร้อยแล้ว จึงเป็นขั้นตอนการแต่งผิวพระพุทธรูปให้เรียบเสมอกันก่อน เนื่องจากในกระบวนการหล่อทำให้เกิดรูเล็กๆ ที่เกิดจากฟองอากาศเกิดขึ้นบริเวณผิวนอกของชิ้นงาน

ภาพที่ 8 ขั้นตอนการทาสมูกรองพื้นเพื่อไปอุดรูพรุนที่เกิดจากฟองอากาศ

ขั้นตอนแรกของการแต่งผิว คือ การใช้เกสรดอกไม้บดละเอียดผสมกับกาวติดไม้พลาสติกเรซินและน้ำสะอาด นำมาอุดตามรูพรุนบริเวณผิวนอกองค์พระพุทธรูป ทิ้งไว้ให้แห้งแล้วจึงขัดแต่งด้วยตะไบ และกระดาษทรายให้ผิวเรียบเสมอกัน เมื่อเสร็จขั้นตอนการแต่งผิวจะช่วยให้ผิวเรียบตึงเสมอกัน โดยทาสมูกรองพื้นเพื่อไปอุดรูพรุนที่เกิดจากฟองอากาศ เพื่อให้ผิวเรียบตึง เพื่อการลงรักปิดทองพระพุทธรูป

ภาพที่ 9 ขั้นตอนการแต่งผิวพระพุทธรูปเกสรดอกไม้

ก่อนการปิดทองจะต้องแต่งพื้นผิวพระพุทธรูปเสียก่อน ควรขัดผิวพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ให้เรียบด้วยตะไบและกระดาษทราย เพราะผิวของพระพุทธรูปที่สร้างจากเกสรดอกไม้ เป็นวัสดุจากธรรมชาติเมื่อแห้งสนิทแล้วจะมีลักษณะแข็งเหมือนไม้ เมื่อแต่งผิวให้เรียบดีแล้ว ต้องปิดฝุ่นทำความสะอาดให้เรียบร้อยก่อนการลงยารักล่ำดัดต่อไป

9. การปิดทองพระพุทธรูปเกสรดอกไม้

9.1 เตรียมวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ ยางรักบริสุทธิ์ 100 % สมุก (ดินสอพอง) แปรง ทาร์ก ผ้าเช็ดยางรัก ผ้ากรองยางรัก และกระดาษทรายเบอร์ละเอียด

ภาพที่ 10 อุปกรณ์สำหรับการปิดทองพระพุทธรูป

ภาพที่ 11 พระพุทธรูปดอกไม้ก่อนและหลังการลงยางรัก

9.2 การทารักดิบ รักดิบได้จากยางของต้นรักนำมากรองสิ่งสกปรกออก แล้วใช้แปรงทายางรักบางๆ ให้ทั่วทั้งองค์ เพื่อให้เนื้อรักซึมลงในเนื้อผงเกสรดอกไม้ และจะเป็นตัวประสานระหว่างเนื้อเกสรดอกไม้กับรักสมุก ทิ้งไว้ให้แห้งประมาณหนึ่งสัปดาห์

9.3 การทารักสมุก โดยนำรักดิบมาผสมกับสมุกประเภทผงถ่านใบตองแห้ง เพื่อสร้างเนื้อรักที่แน่นมากขึ้น นำมาทาบนพื้นรักดิบที่ทาไว้ในครั้งแรก ทาทิ้งไว้ให้แห้งสนิทโดยประมาณ 1 สัปดาห์ เมื่อแห้งแล้วจึงขัดออกด้วยกระดาษทรายเบอร์ละเอียดให้เรียบเสมอกัน

9.4 การเช็ดรัก หรือเรียกว่า “รักเช็ด” นับเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการปิดทองคำเปลว เพื่อให้ทองคำเปลวติดแน่น มีความทนทาน อีกทั้งยังช่วยให้ทองคำเปลวมีสีที่สุกสว่าง โดยการลงยางรักบริสุทธิ์ ด้วยการทายางรักบางๆ ให้ทั่วทั้งองค์ แล้วใช้ผ้าแห้งเช็ดหรือขัดออกให้มากที่สุด โดยเหลือยางรักเป็นฟิล์มบางๆ เท่านั้น จึงจะสามารถปิดทองคำเปลวได้

ภาพที่ 12 การปิดทองพระพุทธรูป

9.5 ขั้นตอนการปิดทองคำเปลวพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ งานลงรักปิดทอง คือ กรรมวิธีการตกแต่งผิวภายนอกของศิลปวัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ และส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรม สำหรับการลงรักปิดทองพระพุทธรูป ยังมีความหมายสะท้อนถึงแนวคิดมหาปุริสลักษณะของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีพระฉวีวรรณดุจสีทองคำ

10. การประดับกระจกสีพระพุทธรูปทรงเครื่อง

การประดับกระจกช่วยทำให้องค์พระพุทธรูปทรงเครื่องมีความสมบูรณ์ และยังเป็น การช่วยยืดอายุของงานศิลปกรรมให้ยาวนานมากยิ่งขึ้น เพราะยางรักและแผ่นกระจกจะห่อหุ้มรักษาวาสุดที่อยู่ภายใน และที่สำคัญกระจกสีเมื่อกระทบกับแสงจะปรากฏภาพความงดงาม ซึ่งสามารถสร้างจินตภาพให้กับช่างโบราณรู้สึกถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ในพุทธศาสนา ทั้งในงานสถาปัตยกรรมและงานประดับวัตถุต่างๆ ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

เตรียมอุปกรณ์ตัดกระจกสีประกอบด้วย กรรไกรขนาดเล็กที่ทำจากอลูมิเนียม เนื่องจากจะไม่ทำให้กระจกสีแตก อีกทั้งยังใช้เจียรขอบกระจกได้ดีกว่ากรรไกรที่ทำจากเหล็ก ส่วนแผ่นกระจกที่นำมาใช้ประกอบด้วยสีเหลือง ขาว แสด แดง เขียว น้ำเงิน และคราม โดยนำมาตัดให้เป็นรูปวงกลมขนาดเล็ก มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 มิลลิเมตร

ภาพที่ 13 การตัดกระจกให้ได้รูปทรงวงกลมและทรงหยดน้ำ

ภาพที่ 14 การติดกระจกสี

การวิเคราะห์องค์ประกอบของรูปทรง (Form Analysis)

1) รูปแบบทางศิลปกรรมของพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ มีพุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง หรือปางโปรดพญาชมพูบดี นั่งขัดสมาธิเพชร มีพระพักตร์รูปไข่ ทรงแย้มพระโอษฐ์เล็กน้อย พระขนงโค้งโค้ง พระวรกายบอบบาง ฐานยกสูงมีผังเป็นหกเหลี่ยม ด้านหน้าเจาะเป็นช่อง เรียกว่า ช่องกระจก (ศักดิ์ชัย สายสิงห์ 2554, 96) ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ทรงเครื่องศิลปะพม่า-ไทใหญ่ในล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ 25 รวมทั้งอิทธิพลจากพุทธลักษณะและฐานบัวของพระพุทธรูปศิลปะล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 (สมัยพระเจ้าติโลกราช-พระเมืองแก้ว พ.ศ. 1998-2060)

2) โครงสร้างรูปทรงพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปเครื่องเงิน (Hollow Dry Lacquer) ศิลปะพม่า สกุลช่างไทใหญ่ หรือนิยมเรียกในภาษาไทยว่า พาราปานปอง เทคนิคกรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปดังกล่าว ได้รับอิทธิพลจากภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเครื่องเงินศิลปะพม่าสกุลช่างไทใหญ่ ผสมผสานกับวัสดุอุปกรณ์รวมทั้งเทคนิควิธีการสร้างสรรค์

งานประติมากรรมสมัยใหม่ กล่าวคือ การปั้นพระพุทธรูปองค์ต้นแบบด้วยดินน้ำมัน การนำเทคนิคการสร้างแม่พิมพ์ด้วยไฟเบอร์กลาสและแม่พิมพ์ยางซิลิโคน ตลอดจนการหล่อพระพุทธรูปลงในแม่พิมพ์ด้วยผงเกสรดอกไม้ และดอกไม้แห้งที่บดให้ละเอียด ผสมกับกาวพลาสติกเรซิน (Weld Wood) และน้ำสะอาด ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาการสร้างงานพุทธศิลป์ในอดีต กับเทคนิควิธีการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ในปัจจุบัน

3) ทัศนธาตุ (Visual Elements) เส้น เป็นทัศนธาตุเบื้องต้นที่สำคัญที่สุด เป็นพื้นฐานของโครงสร้างรูปทรงโดยเฉพาะในรูปทรงพระพุทธรูป นอกจากวัสดุและปริมาตรแล้ว ยังประกอบด้วยมวลของรูปทรงกับเส้นรูปนอกที่สมบูรณ์ เส้นโค้งที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืนทั้งเส้นภายในหรือโครงสร้างของปริมาตร และเส้นรูปนอกของรูปทรงพระพุทธรูป ให้ความรู้สึกสบายเคลื่อนไหว อย่างซ้ำๆ เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ส่วนเส้นตรงที่ฐานพระพุทธรูป ให้ความรู้สึก สงบ มั่นคง และแข็งแรง

การวิเคราะห์องค์ประกอบของเนื้อหา (Content Analysis)

แนวเรื่อง เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบทางนามธรรมของงานศิลปะที่เน้นแนวความคิด (Concept) ของศิลปินที่มีต่อเรื่องหรือรูปทรง เป็นสาระหรือแนวทาง ที่จะนำไปสู่เนื้อหา ซึ่งเป็นผลสุดท้ายของการสร้างสรรค์ (ชลุด นิยมเสมอ 2554, 33) แนวเรื่องของพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ ศิลปินที่สร้างพระพุทธรูปได้รับแรงบันดาลใจมาจากความศรัทธาในองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และหลักธรรมคำสอนของพระองค์ ได้แก่ ความสงบระงับจากกิเลส การหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

เนื้อหา คือ ความหมายของงานศิลปะที่แสดงออกผ่านรูปทรงทางศิลปะ (Artistic Form) ซึ่งเกิดจากการประสานกันอย่างมีเอกภาพของเรื่อง แนวเรื่อง และรูปทรง กล่าวอีกนัยหนึ่ง เนื้อหาเป็นคุณลักษณะฝ่ายนามธรรมของงานศิลปะที่มองจากด้านของผู้ดู (ชลุด นิมเสมอ 2542, 35) รูปทรงพระพุทธรูปเกิดจากการประกอบกันของทัศนธาตุ ให้เป็นสื่อสุนทรีย์ภาพ ด้วยรูปทรงที่สะท้อนความงามแบบอุดมคติ อันเกิดจากเส้น สี ปริมาตร รูปทรงขนาดต่างๆ ที่ว่าง และลักษณะพื้นผิว ด้วยความเคลื่อนไหวอย่างเป็นระเบียบ มีความประสานกลมกลืน ส่งผลให้ผู้ดูเกิดความรู้สึกได้ถึงความสงบ ความบริสุทธิ์ และความงดงามอย่างลึกซึ้งของสภาวะจิต ทั้งนี้ เนื้อหาภายในย่อมส่งผลต่อผู้ดูได้ในทันทีที่ได้รับสัมผัสรูปทรง พร้อมกับการแปลความความหมายของแนวเรื่องออกมาเป็นเนื้อหาภายนอกอีกครั้งหนึ่ง โดยอารมณ์ความรู้สึกที่ได้จากเนื้อหาภายนอกจะสะท้อนถึง ความสมบูรณ์ ความสูงส่งของจิตวิญญาณ เป็นอิสระจากเครื่องร้อยรัดทางโลก มีความเป็นทิพย์ โนม่น้าวจิตใจให้เกิดความสงบ ละเอียดละอ่อนจากกรรมชั่ว ประกอบกรรมดี ทำใจให้บริสุทธิ์สะอาด ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้เป็นสื่อศิลปะเพื่อสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นในจิตใจของผู้คน อันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

ความหมายเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic)

ในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ครั้งนี้ ได้ถ่ายทอดความหมายจากแนวคิดเชิงสัญลักษณ์ตามหลักพุทธปรัชญาแบบเถรวาทผ่านทางรูปทรงพระพุทธรูป โดยสามารถจำแนกออกเป็น 4 ประการ ได้แก่

1. สัญลักษณ์จากแนวคิทยาหาปุริสลักษณะ หมายถึง ลักษณะรูปแบบหรือรูปทรงองค์ประกอบส่วนต่างๆ อันประกอบรวมกันเป็นพระพุทธรูปปฏิมา ซึ่งใช้เป็นสื่อไปถึงเนื้อหาเรื่องแนวคิทยาหาปุริสลักษณะ กล่าวคือ บุคคลผู้ประกอบด้วยลักษณะของบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ อันเป็นคติของบุคคลเพียง 2 ประเภท คือ พระเจ้าจักรพรรดิราชาผู้ทรงธรรมประการหนึ่ง และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้สิ้นอาสวะกิเลสแล้วอีกประการหนึ่ง เนื้อหาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงมหาปุริสลักษณะของพระพุทธเจ้า ซึ่งเกิดขึ้นด้วยการบำเพ็ญบารมีในชาติปางก่อน จากอานิสงส์แห่งการสร้างกุศลกรรมแต่ละอย่าง จึงส่งผลให้เกิดลักษณะของมหาบุรุษ 32 ประการ และอนุพยัญชนะ 80 ประการ

2. สัญลักษณ์จากปางพระพุทธรูปปฏิมา คือ ลักษณะรูปแบบหรือรูปทรงองค์ประกอบที่แสดงอิริยาบถท่าทางต่างๆ ของพระพุทธรูป ชื่อเรียกปางของพระพุทธรูปใช้หลักเกณฑ์หลายอย่าง ทั้งเรียกตามอิริยาบถ และเรียกตามท่าทางพระหัตถ์ก็ได้ เนื่องจากที่มาของคำว่า “ปาง” หมายถึง ช่วงเวลาหรือเหตุการณ์ ซึ่งสื่อความหมายถึงเหตุการณ์สำคัญ ที่ปรากฏในพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ประสูติจนปรินิพพาน จึงเป็นเหตุให้มีการเชื่อมโยงอิริยาบถของพระพุทธรูปเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพุทธประวัติตอนใดตอนหนึ่ง ทั้งนี้สัญลักษณ์จากปางพระพุทธรูปที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์ครั้งนี้ คือ ปางทรงเครื่อง หรือปางโปรดพญาชมพูบดี

3. สัญลักษณ์ที่เนื่องในพุทธธรรม ประเพณีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเพื่อเป็นรูปแทนองค์พระพุทธเจ้า อาศัยเพียงแต่คุณสมบัติด้านความงามอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอ เนื่องจากรูปทรงที่สร้างสรรค์ตามอุดมคตินั้น จะต้องสามารถถ่ายทอดแก่นสารอันลึกซึ้งแห่งพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ด้วย

เนื่องจากพระธรรมของพระพุทธองค์นั่นเอง ที่เป็นบ่อเกิดแห่งแรงบันดาลใจให้ศิลปินคิดสร้างพระพุทธรูปขึ้น มิใช่รูปกายที่ปรากฏตามธรรมชาติของพระบรมศาสดา ดังนั้น พระพุทธรูปที่สร้างขึ้น ต้องเป็นรูปทรงตามแบบอุดมคติ อันเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่เป็นโลกุตระธรรมที่สร้างขึ้นด้วยวัสดุอันเป็นโลกิยะ (ศิลปะ พีระศรี 2545, 210)

นอกจากนี้ พุทธสถานหรือวัดในล้านนา ที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรม หรือเรียกว่า การเจริญสติ การปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งอาศัยหลักการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรรมฐาน 40 วิธี ในหมวด อนุสติกรรมฐาน 10 ข้อที่ 1 ได้แก่ พุทธานุสติกรรมฐาน คือ การระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ อนุสติ แปลว่า ตามระลึกถึง เมื่อเลือกปฏิบัติให้พอเหมาะแก่จริต จะได้ผลเป็นสมาธิมีอารมณ์ ตั้งมั่นได้รวดเร็ว นอกจากนี้ ครูบาอาจารย์พระอริยะสงฆ์ ในล้านนาลายท่านได้อาศัยพระพุทธรูป ซึ่งเป็นรูปแทนพระพุทธเจ้ามาเป็นสิ่งที่ใช้ในการเพ่งพิจารณา จนกระทั่งสามารถจดจำ และเห็นภาพพระพุทธรูป แนบแน่นเป็นอารมณ์ในใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งพระพุทธรูปเป็นเครื่องมือในการฝึกปฏิบัติสมณะกรรมฐาน เพื่อให้จิตเกิดความสงบเป็นสมาธิควรแก่การฝึกปฏิบัติทางจิตในขั้นวิปัสสนากรรมฐานต่อไป

4. สัญลักษณ์จากวัสดุที่ใช้ในการสร้างพระพุทธรูปปฏิมา วัสดุที่ใช้ในการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาพร้อมสมัย มีที่มาจากคติความเชื่อและประเพณีการสักการะพระพุทธเจ้าด้วยดอกไม้ ซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมวิธีคิด ในการกำหนดคุณค่าความหมายให้กับวัสดุอันเป็นสื่อสัญลักษณ์ของความศรัทธา ตามคติความเชื่อของชาวพุทธในล้านนาที่สืบทอดมาแต่เมื่อครั้งสมัยพุทธกาล ทั้งนี้ การได้มาและการรวบรวมวัสดุอันเป็นมวลสารสำคัญที่ใช้ในการสร้างพระพุทธรูป

ยังมีนัยสำคัญที่แสดงถึงการรวมพลังความศรัทธาของประชาชนทุกคน สื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ผ่านทางวัสดุมวลสารที่มีความศักดิ์สิทธิ์ โดยไม่แบ่งแยกชนชั้นวรรณะหรือความแตกต่างหลากหลายของผู้คนในสังคม อันเป็นวัฒนธรรมวิถีคิดและภูมิปัญญาอันลุ่มลึกของชาวพุทธในล้านนาที่มีมาแต่ในอดีต

สรุปผลการสร้างสรรค์

การสร้างสรรค์พระพุทธรูปปฏิมาาร่วมสมัย เป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนา ทำการศึกษาทั้งประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ ประเพณีการสร้าง และแนวคิด รูปแบบทางศิลปกรรม กรรมวิธีการสร้าง จากพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ที่ปรากฏในเขตวัฒนธรรมล้านนาหรือภาคเหนือตอนบน นำมาเป็นแรงบันดาลใจ และแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานซึ่งแสดงออกถึง ความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา และการสร้างบุญกุศลตามหลักพุทธธรรม อีกทั้งในขั้นตอนการปฏิบัติงาน ยังมีลักษณะเป็นการทดลอง การบันทึกขั้นตอนต่างๆ รวมไปถึงการนำเสนอกระบวนการสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ ดังนั้น การสร้างสรรค์พระพุทธรูปปฏิมาาร่วมสมัยในครั้งนี้ นับเป็นการสังเคราะห์ความรู้จากการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างสรรค์ และสืบทอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยนำเสนอกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

ที่มาของแนวความคิดและแรงบันดาลใจ มาจากองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ศิลปะพม่าในเขตวัฒนธรรมล้านนาในมิติ

ต่างๆ ได้แก่ คติความเชื่อเกี่ยวกับดอกไม้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างและการสักการบูชาพระพุทธรูป เกสรดอกไม้ แนวคิด รูปแบบทางศิลปกรรม และกรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูป เกสรดอกไม้ในล้านนา

แนวความคิด คือ ต้องการสร้างสรรค์พระพุทธรูปภูมิาร่วมสมัย ปางทรงเครื่องด้วยดอกไม้ที่พุทธศาสนิกชนนำมาสักการบูชาพระ โดยนำกรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปศิลปะเครื่องเงิน มาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ ให้เป็นสื่อสร้างสำนึกและความศรัทธาในการสืบทอดประเพณีการสร้างพระพุทธรูป เกสรดอกไม้ในล้านนา ตลอดจนเพื่อการสืบสานจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวสืบไป

กระบวนการสร้างสรรค์ เป็นการนำเสนอกระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูป เกสรดอกไม้ ในภาคปฏิบัติ การทดลอง บันทึกขั้นตอนต่างๆ อย่างเป็นระบบ รวมไปถึงการเรียบเรียงกระบวนการทั้งหมดเพื่อนำเสนอในภาคเอกสาร ได้แก่ ขั้นตอนการสร้างภาพร่าง การปั้นพระพุทธรูปต้นแบบด้วยดินน้ำมัน การสร้างแม่พิมพ์หุบด้วยปูนปลาสเตอร์ การหล่อพระพุทธรูปต้นแบบด้วยซีเมนต์ การสร้างแม่พิมพ์ยางซิลิโคน การหล่อพระพุทธรูปด้วยเกสรดอกไม้ และการปิดทองประดับกระจกสีพระพุทธรูป เกสรดอกไม้เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการสร้างสรรค์

การวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบของรูปทรง ได้แก่ รูปแบบทางศิลปกรรมของพระพุทธรูป โครงสร้างรูปทรงพระพุทธรูป และทัศนธาตุ ส่วนที่สองเป็นการวิเคราะห์องค์

ประกอบของเนื้อหา รวมทั้งความหมายเชิงสัญลักษณ์ต่างๆ อาทิ สัญลักษณ์แนวคิดมหาปุริสลักษณะ สัญลักษณ์ปางพระพุทธรูปปฏิมา สัญลักษณ์ที่เนื่องในพุทธธรรม และสัญลักษณ์จากวัสดุที่ใช้ในการสร้างพระพุทธรูปปฏิมา

ภาพที่ 15 พระพุทธรูปเกสรดอกไม้

บรรณานุกรม

- ไชศรี ศรีอรุณ. *พระพุทธรูปปางต่างๆ ในสยามประเทศ*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2546.
- ชลูด นิ่มเสมอ. *การเข้าถึงศิลปะในงานจิตรกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2554.
- _____. *องค์ประกอบของศิลปะ*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2542.
- ธีรยุทธ บุญมี. *ความคิดหลังตะวันตก*. กรุงเทพฯ: สายธาร, 2546.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม อักษร ก-ฮ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, 2550.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. *พระพุทธรูปภูมิาสยาม*. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส, 2553.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. *พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2554.
- ศิลป์ พีระศรี. *บทความ ข้อเขียน และงานศิลปกรรมของ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2545.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. *ทัศนชนนอกรีต สังคม-วัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2543.
- สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. *ไทใหญ่ ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์*. เชียงใหม่: โครงการพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา, 2551.

สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์. พระพุทธรูปศิลปะพม่า. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2550.

สมชาติ มณีโชติ. จิตรกรรมไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2529.

สายันต์ ไพรชาญจิตร. การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีการทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ในจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ: รายงานการวิจัย เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2545.

สุรพล ดำริห์กุล. ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: คอมแพคพริ้นท์, 2542.

สุวิภา จำปาวัลย์ และชัชปนะ ปิ่นเงิน. การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. ทฤษฎีและวิวัฒนาการวิจัยวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์, 2548.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์, 2544.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. พระพุทธรูปในล้านนา. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ตะวันเหนือ, 2554.

ฮันท์ เพนธ์. คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2519.